

TURAN CEMİYETİ'NDEN HARF DEVRİMİNE DESTEK: BERLİN'DE YENİ YAZI DERGİSİ

THE SUPPORT TO LETTER REVOLUTION FROM TURAN ASSOCIATION: YENİ YAZI JOURNAL IN BERLIN

Esra OĞUZHAN*

ÖZ: Azerbaycan'da ve Osmanlı'da Latin harflerine geçilmesi konusu XIX. yüzyıl başı itibari ile tartışma konusu olmuştur. Sırası ile Köktürk, Uygur, Arap alfabesini kullanan Azerbaycan Türkleri, 1922-1940 yılları arası Arap ve Latin harflerini birlikte kullanarak, Müslüman Türkler arasında Latin alfabesini kullanan ilk Türk topluluğu olmuştur. SSCB'ye bağlı ittifak cumhuriyetlerden biri durumundaki Azerbaycan'da Latin harfli alfabe yapılan çalışmalar neticesinde 1 Haziran 1932 senesinde geçilmiştir. Türkiye'de ise Cumhuriyet devrimleri kapsamında 1 Kasım 1928 tarihinde tamamı Latin harflerine geçilmiştir. Çalışmamızda harf devriminin kısa tarihçesi verildikten sonra harf devrimine destek ve muhalif görüşler ortaya konmuştur. Yurtiçi basın kadar yurtdışı basında da harf devrimi ses getirmiştir. Bu amaçla araştırmamızda, Berlin'de Turan Cemiyeti'ne bağlı Yeni Yazı Birliği tarafından harf devrimine destek olmak amacıyla sadece 1 sayı çıkarılan "Yeni Yazı" dergisi incelenerek fikri yapısı ortaya konmuştur. Yalnızca Latin harflerine destek olmak üzere yurtdışında basılan tek yayın olması bakımından basın tarihinde önemli yere sahip dergide yeni harflerin neden kabul edilmesi gerektiğini açıklayarak halkı yeni harfleri öğrenmeye teşvik etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Harf Devrimi, Azerbaycan, Türkçe, Basın, Yeni Yazı Dergisi

ABSTRACT: The issue of switching to Latin letters in Azerbaijan and the Ottoman Empire dates back to the 19th century. It has been a matter of debate since the beginning of the century. Azerbaijan, which uses the Köktürk, Uyghur and Arabic alphabets respectively, became the first state to use the Latin alphabet among Muslim Turks by using Arabic and Latin letters together between 1922 and 1940. Azerbaijan was converted to the all-Latin alphabet on June 1, 1932, as a result of the efforts made. In Turkey, all Latin letters were switched to on November 1, 1928, within the scope of the Republican revolution. In our study, after giving a brief history of the alphabet revolution, support and opposition views for the alphabet revolution are presented. The alphabet revolution made a splash in the international press as well as in the domestic press. For this purpose, in our research, the intellectual structure of the "New Yazı" magazine, which was published only in one issue by the Yeni Yazı Union affiliated with the Turan Society in Berlin, in order to support the alphabet revolution, was examined and its intellectual structure was revealed. The magazine, which has an important place in the history of the press as it is the only publication published abroad to support only Latin letters, encouraged the public to learn the new letters by explaining why the new letters should be accepted.

Keywords: Alphabet Revolution, Azerbaijan, Turkish, Press, Yeni Yazı Journal

* Dr. Öğr. Üyesi-İstanbul Medipol Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü/İstanbul-
eyesilova@medipol.edu.tr (Orcid: 0000-0001-7603-0079)

Giriş

Türk yazı dilinin ilk devresi Eski Türkçedir ardından Eski Türkçe dönemini önce Kuzey-Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi izlemiştir. Kuzey-Doğu Türkçesi ilerleyen dönemlerde Kuzey Türkçesi ve Doğu Türkçesi olarak ikiye ayrılmıştır. Böylece Türkçe Kuzey Türkçesi, Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi olarak üç büyük yazı dili halinde yirminci yüzyıla kadar gelmiştir (Ergin, 1997: 57).

Türk alfabesi kullanılarak yazılmış ilk metinlere, yazılış tarihi M.S. 8. yüzyıla dayanan Orhun anıtlarında rastlanılmıştır. Orhun anıtlarında kullanılan Göktürk alfabesini daha sonra Uygur alfabesi ve Arap alfabesi izlemiştir. Türklerin büyük bir çoğunluğu 20. yüzyılın başlarına kadar Arap harflerini kullanmışlardır. 20. yüzyılın ilk yarısında alfabeler konusunda büyük değişimler yaşanmıştır. Bu dönemden itibaren devreye, Latin alfabesi ile Kiril alfabesi de girmiştir.

Latin alfabesi, Avrupa, Amerika, Avustralya başta olmak üzere XIX. yüzyıl itibari ile az da olsa Asya ve Afrika'da kullanılmaya başlanmıştır. Batı ile sosyal, siyasi ve kültürel ilişkilerin artması sonucu Latin alfabesi kullanımı Osmanlı'da kaçınılmaz hale gelmiş, XV. ve XVI. yüzyılda Osmanlı'da elçiliklerin açılması ile Latin harfleri resmi yazılarda kullanılmaya başlamıştır (Şimşir, 2008: 31).

Osmanlı'da harf devrimi tartışmaları ilk gazetelerin ortaya çıkışı ile kamuoyu gündemine taşınmıştır. Dilde sadeleşme ve dilde yenilik meseleleri I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet döneminde de basında dini, sosyal, siyasi ve kültürel sonuçlar tartışılarak fikir beyan edilmiştir. Bu değişimden kaynaklanacak olumsuzlukları dile getiren gazeteciler muhalif yazılar yazarken, avantajlarını dile getiren gazeteciler ise bu değişime destek vermiştir.

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanı sonrası yeni harflerin ne zaman kullanılacağı meselesi merak konusu olduğundan sıklıkla basında kamuoyu gündemine taşınmıştır. Bu dönemde yeni harflere yönelik muhalif gazeteciler basında fikirlerini savunurken siyasi liderler de harf devrimi konusuna mesafeli yaklaşarak düşüncesini ifade etmiştir. Örneğin 1923 senesinde düzenlenen İzmir İktisat Kongresi'nde harflerin değiştirilmesi konusunda ortaya atılan teklif, kongre başkanı Kazım Karabekir tarafından görüşme dışı bırakılmıştır (Giritli, 1978: 143). Benzer şekilde Kazım Karabekir 1924 senesindeki TBMM oturumunda konu gündeme getirildiğinde Latin harflerinin Türkçe'ye uygun olmadığını ve İslam'a aykırı bir eylem sayılacağını belirtmesi sebebi ile konu uzun süre mecliste tartışılmıştır (Berkes, 2023: 549).

Azerbaycan'ın SSCB'ye katılması ile Arap ve Latin harfleri 1922 senesi itibarı ile birlikte kullanılmıştır. 1926 senesinde düzenlenen Bakü Türkoloji Kongresi'nde Türk dillerinin Arap harfleri yerine Latin harflerine geçilmesi kararı alınmış (Şentürk, 2012: 31) bu karar Türkiye'nin de Latin harflerine

geçmesine öncülük ettiği gibi Türk Ocağı gibi kurumlar tarafından da desteklenmiştir (Kılıç, 2019: 479)

Dönemin Aydınlarının Harf Devrimine Dair Görüşleri

İslam medeniyetlerinin gelişmemesi sebebini Arap harflerinin kullanılması ile açıklayan Azerbaycanlı yazar Mirza Fethali Ahundzade, XIX. yüzyılın ikinci yarısında sadece Azerbaycan'da değil Osmanlı'ya yaptığı ziyaretler ile Arap harflerinin ıslahı ve Latin harflerinin kabul edilmesi için çalışmıştır (Baykara: 1966, 154). Molla Cafer, Abdurrahman Bey Hagverdiyev, Muhammed Ağa Şahtahtlı gibi aydın ve yazarlar Arap harflerinin zorluğundan ve değişmesi gerekliliğinden bahsetmiştir (Akbarova, 2023:482-483). Azerbaycan'da eğitilmiş nüfusun az olması, Arap alfabesinin öğrenilmesinde yaşanan zorluklar sebebi ile Müsavat Partisi 1922 yılı itibari ile çalışmalarını hızlandırmıştır (Qasımlı, 2006: 211).

Türkiye'de Cumhuriyet basınında Latin harfleri meselesi sıklıkla gündeme gelmiştir. Mesele muhalif gazetecilerin yazılarında Latin harflerine geçildiği takdirde yaşanacak zorluklar, sıkıntılar ile desteklenirken diğer taraftan gazeteciler Latin harflerinin getireceği kolaylık ve yaşanacak olumlu neticelerden bahsetmiştir. Gazeteciler kadar siyasi liderlerin beyanatları da dönemin basınına yansımıştır.

Osmanlı'da II. Meşrutiyet dönemi basınında Hüseyin Cahit Yalçın, İctihad dergisi sahibi Abdullah Cevdet, gazeteci Celal Nuri İleri, Kılıçzade Hakkı harf devrimini destekleyen yazılar yazmıştır. Latin harflerinde yapılacak değişikliğe başından beri destek veren Hüseyin Cahit Yalçın'a Abdullah Cevdet, Yunus Nadi, Falih Rıfkı Atay Latin harflerini kabulü yolunda yazılar yazarak Hüseyin Cahit Yalçın'ı desteklemiştir (Ülkütaşır, 1981).

İzmir'de 21 Şubat 1923 tarihinde düzenlenen Milli İktisat Kongresi'nde kongre başkanı Kazım Karabekir Latin harfleri ile ilgili harf değişikliğini yapan Arnavut ve Azerbaycan halkının felakete düştüğünü Türklerin de bu hatayı yapmaması gerektiğini dile getirerek Türkçeyi kusursuz şekilde ifade edebilecek bir Latin alfabesi olmadığını dile getirmiştir (Karabekir, 1923:2). Prof. Dr. Fuad Köprülü Latin harflerine geçilmesinde yaşanacak zorluklardan bahsederek sadece harf değişikliği ile Batı medeniyeti sayılamayacağımızı ifade etmiştir (Köprülü, 1926:1206).

Harf devrimine yönelik basında yer alan tartışmalar dönemin gazeteci, yazar ve bilim insanları tarafından ele alınarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler Latin harflerine geçilmesi ile İslamiyet ile bağların zayıflayacağı, Latin harflerine geçişin başarısızlıkla sonuçlanacağı, Latin harflerinin tam olarak kullanılamayarak Latin ve Arap harflerinin birlikte kullanılarak iki kültüre de uzak kalınacağı çerçevesinde gerçekleşmiştir. Dolayısı ile muhalif basında düşüncelerini ifade eden dönemin düşünür ve bilim insanları bu tehdit ve korkular sebebi ile dilin sadeleştirilerek, gözden geçirilerek kullanılabilceğini savunmuştur.

Yeni Yazı Dergisi

Yurtdışında çıkarılarak Latin harflerine destek veren Yeni Yazı dergisi Latin harflerinin kabul edilmesinde 1924 senesinde Almanya'da Berlin Charlettenbourg'da yalnızca bir sayı olarak "ilmi, fenni ve bedii Türk mecmuası" ibaresi ile Yeni Harfler Birliği tarafından çıkarılmıştır. Birliği kuranlar; Aksa Çelebi, Batmaz oğlu, Boz Kurt, İzmir oğlu, Kalkmaz oğlu, Mutukzade, Tuktar, Çaylak oğlu, Turfan olarak belirtilmiştir (Yeni Yazı, 1925:1) Gazetenin idare yeri ise Eisenacher Strasse 120, Berlin W30 şeklinde belirtilmiştir (Yeni Yazı, 1925: 1).

Turan Cemiyeti'nin Türk Kulübü binasında 26 Mart 1924 akşamı gerçekleşen toplantıda yapılan görüşmeler sonucunda Yeni Harfler Birliği'nin kurulduğu ve Yeni Yazı dergisinin neşrine karar verildiği bildirilmiştir. Gazetenin ilk yazısı "İlk Söz" başlığı ile verilerek birliğin kuruluş süreci ve amacı hakkında okurlara seslenilmiştir:

"26 Mart 1924 akşamı Berlin Turan Cemiyeti'nin Türk Kulübü binasında vuku bulan içtimainde Latin harfleri meselesi mübahaseye (söyleşi) konmuştu. Devam eden çetin bir münakaşayı müteakip biz yukarda isimleri muharrir arkadaşlar bütün Türk kavimler için Yeni Harfler Birliği tesis ile birliğin neş-i efkarı (fikir yayan) olmak üzere Latin harfleriyle ilmi, fenni, bedii Yeni Yazı mevkut risalesini neşre karar verdik. Biz kendimizi hiçbir zaman bu meselede Yunan'a salahiyet sahibi bir mevkute addetmiyoruz. Bilakis düşünebildiğiniz birtakım ilmi esasları alim ve mütehasıslarımızın tashih ve ıslah edeceği nazar-ı dikkatlerine arz eyliyoruz." (Yeni Yazı, 1924: 2).

Yeni harflerin Türk dünyasında kabulü için uğraşacağını ifade eden derginin devamının sağlanması için de halktan maddi destek talep edilmiştir:

"Yeni yazının Türklük aleminde yayılmasını isteyen her Türk'ün gücünün yettiği kadar yardım etmesi millî ve mukaddes bir vazifedir. Gönderilecek her bir kuruluş fedakâr gençliği teşvik edecek ve müşterek mesai bizi daha çabuk asrileştirecektir. Millettaş gel biraz çalışalım!" (Yeni Yazı, 1924: 16).

Yeni Yazı, Latin harfli Türkçe kullanılmasını desteklemiş ve bu görüşünü makalelerinde gerekçeleri ile belirtmiştir. Araştırmamızda Yeni Yazı'da makalelerin içeriklerine göre Latin harflerini neden destekledikleri konu başlıkları şu şekilde sıralanmıştır:

Türk Kültüründen Uzaklaşarak Arap Kültürünün Benimsenmesi

Yeni Yazı'ya göre İslamiyet'in kabul edilmesi Türklerin Arap harfli Türkçeyi kullanması için gerekçe gösterilemeyeceği, geçmişte bu anlayış

kabul edilse de günümüzde bunu devam ettirme zorunluluğu olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca Arap alfabesinin özünde Fenike alfabesi olduğu ve o zamanın şartlarına göre düzenlendiği dolayısı ile günümüz şartlarının gereğini yerine getirmediği şu sözlerle aktarılmıştır:

“Nihayet bir şeyi asırlarca istimal etmek onun daha asırlarca devam ettirilmesine hiçbir vakit sebep olamaz. Acaba Arap alfabesi, Acem ve Urdu lisanlarını yazmak ve okumak için kâfi midir? Bunu hal etmek bize ait değildir. Fakat biz burada şunu diyebiliyoruz ki bu alfabe Arapların kendi icat ettikleri bir şey değil. Belki vaktiyle Fenikelilerden alınmış bir takım veya medeni ihtiyaçlarına muvaffak bir surette değiştirilmemiş ve hali hazırda bundan bir sene mukaddim istimal edildiği (kullanıldığı) bir halde bırakılmıştır. Dünyada her şey değişir terfi eder zamana ve muhitine muvaffak bir hale gelir ve gelmezse mağlup olur biter. Her ne kadar bu alfabe bizim lisanımız iktizasınca zenginleşmiş mesela (kef, çe, je) gibi birçok harfler ilave edilmiştir. Lakin bu gibi tadilat kâfi mi? Hayır lisanımızı doğru yazıp okuyabilmek için bu alfabe için o kadar çok değiştirmek lazım olacaktır ki bu takdirde Arap alfabesi değil belki büsbütün yeni ve başlı başına bir alfabe olacaktır ki bu takdirde Arap alfabesi değil belki büsbütün yeni ve başlı başına bir alfabe olacaktır. Haydi olsun mutlak değiştirelim fakat acaba bu Arap alfabesini zamana ve asra muvaffak surette değiştirmek mümkün mü?” (Yeni Yazı, 1925:12).

Arap Harfleri Sebebi ile Dinin Yeteri Kadar Anlaşılması

Latin harf ve diline geçişin sebeplerinin maddeler halinde açıklandığı makalede birinci sırada geçmiş zamanda Arapçanın dini ve ictimai nedenlerle Türk kültürüne girdiğini ancak Türklerin büyük kısmının Kuran'ı anlamadığını yalan yanlış okuduğunu ifade etmiştir:

“Türklük yalnız dinin kutsiyetine ve doğruluğuna inandığı içindir ki anlamadığı namaz ve abdest dualarını hüsnü niyetle her beş vakitte tekrar ve Arapların bile anlamadığı Kuran'ı gürül gürül hatim ediyor” şeklinde açıklamıştır” (Yeni Yazı, 1925: 2).

Avrupa ülkelerinde İncil'in Latince değil kendi lisanlarında basılarak okuduğunu belirten makalede Türklerin de kutsal kitabını kendi dillerinde okuduğu takdirde tam olarak anlayabileceği açıklanmıştır:

“Kuran'ı Kerim ve dualarımız Arapça olduğundan Latin harflerini kabul etsek bile yine Arap harflerinden kendimizi kurtaramayacağız ve yazımızda bir dualizm-ikilik olacak? Cevap: Bir Protestan Alman, İncili Almanca, İngiliz İngilizce, İsveçli İsveç lisanıyla okuduğu meydanda

dururken neden Müslüman bir Türk Kuranı Kerim’i halis bir Türkçe ile okumasın?... Bunun her İngiliz ve Alman kitabını kendi dilinde okuyor ve anlıyor ve her dinsizin isnadlarını reddedebilecek bir imana (tetebbu ve mütalaa ile işitmek ile değil) malik bulunuyor. Bizim gibi sırf okumuş olmak için okunursa netice maalesef böyle olur. Kuran’ı Kerim Türkçeye tercüme edilmeli ve bütün dualar Türkçe yazılmalıdır. Bu maksat için Latin harfleri büyük hizmetler edecektir. Kuran Türkçeye tercüme edilmeli ve bütün dualar Türkçe yazılmalıdır. Bu maksat için Latin harfleri büyük hizmet edecektir. Kuran’ın Türkçeye tercümesinin hatalı olacağı düşüncesi ve bundan doğacak manevi zararlar Türkler için Arap lisanında körü körüne okunması felaketi yanında hiç kalır. İkincisinin günahı yanında birincisi belki de bir sevap teşkil eder” (Yeni Yazı, 1925:8).

Türk Milletlerine Ait Ortak Bir Lisan Kullanılması

Yeni Yazı, Osmanlı’nın Türk olduğunu, Türk millet ve kavimleri ile bağlarının kopmaması gerektiğini ısrarla savunmuştur. Dolayısı ile bütün Türk topluluğu ile ilişkilerin gelişmesi ve ortak bir kültürün oluşması için tüm Türklerin anlayacağı ortak bir dilin geliştirilmesi düşüncesini ortaya konmuştur. Arap harflerinin Türk milletini birbirinden uzaklaştırdığını, büyük Türk milleti bilincinin kaybolmasına sebebiyet verdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Kuranı ilk defa toplayan Hazreti Osman onu şimdi kullandığımız Arap harfleriyle değil belki noktasız, üstünsüz ve etresiz yarı Yahudi yarı Fenike işaretleri ile malum deri numaralarına yazmıştır. Zaten din harfte ve lisanda değildir. Öyle olsa idi bizim şimdi Arapça ve Hazreti Osmaniye yazmamız lazım gelirdi. Din, adet ve elbise de olmadığı gibi lisan ve harflerde de değildir. Belki insanın kalbindedir milletlerin iktisat ve milliyet bayraklarının en yukarisına yazdığı bu asırda biz Türklerin de akıllarını başlarına alması ve bunu anlaması lazımdır. Elli beş milyonluk Türk kavimleri nihayet kendilerinin bir millet hem de büyük bir millet olduklarını idrak etmek ve asrımızın medeni icabatına muvaffak surette yaşamak istiyorlarsa her şeyden evvel birbirlerini anlamak ve kendilerini diğer milletlere anlatmak ve tanıtmak için bir lisan birliği asri bir dil yapmalıdırlar. Bunun da birinci şart birisinin yazdığını ikincinin okuyabilmesini tahmin edecek bir alfabe kabul etmektir. Çünkü bir kavmin lisan şivesi ailesi arasında ve ana ağzından öğrenilirse de bir milletin umumi (yüksek) lisanı yalnız kitap ve matbuat vasıtası ile yapılabilir. Şimdiye

kadar Türk kavimlerinin hemen hepsi Arap harflerini kullandıkları halde birbirlerinin yazılarını ve tab'ettiği esrarı ve gazeteleri ne okuyabilmiş ne anlayabilmişlerdir. Çünkü Arap harfleri sesli harfler tanımadığından yazılan her söz hiyeroglif gibi kendine mahsus bir tarzda okunur ki bunu doğru okuyabilmek ya o kelimeyi bilhassa öğrenmek veya öğrenmemiş olmak veyahut bu sözün yazıldığı şiveyi bir surette bilmek lazımdır. Onun için şimdiye kadar kullandığımız Arap harflerini Türk kavimlerini birbirlerine yaklaştırmış değil bilakis birbirlerinden uzaklaştırmıştır” (Yeni Yazı, 1925: 14).

Ortak Türk kültüründe müzik, edebiyat, tarih, dil ve alfabenin bir bütün olduğunu savunan Yeni Yazı; Türkistan, Azerbaycan, İdil bölgesi, Çin'in Türkistan'da kalabalık bir Türk milleti bulunduğunu ve Osmanlı'nın da Türk milleti ile bağları güçlendirmesi için Latin harflerini kabul etmesi lüzumu ortaya konmuştur. Ortak kültürel değerlerin inşasında dilin önemini savunan Yeni Yazı, alfabe değişimi konusunun milli bir mesele olduğunu milli vahdet birliğinin sağlanması için gerekli olduğunu ifade etmiştir:

“Hariçten gelen bütün mazi fikri, ilmi ve felsefi cereyanları bu dairenin içerisine sokmaya çalışmalı milletin hususiyetini benliğini tamamen muhafaza etmelidir. Bunun için bin senelik mazisi olan milli ananemize dahil olan Arap alfabesini esası bozmadan ıslah ederek ikinci taraftarlarının propagandalarına aldırmandan dilimizi, sanay-i nefesimizi ve yazımızı Türklük dairesinde terakki ettirmeliyiz. Biz birinci konsepti kabul edenler için Türk milleti yalnız Anadolu'da yaşayan Türklere münhasır değildir. Türkistan'da Azerbaycan'da İdil sahilinde Kırım ve Çin Türkistan'ında yaşayan büyük Türk medeniyetini vücuda gelmesine büyük hizmetlerde bulunan başka kabileler de Türktür. Türk milletini, tarihini, edebiyatı, musikisi, dili ve yazısı da miras tarihine gelmiş müşterek mallardır. Bu mirasın muhafazasında asrileşmesinde Türki etmesinde Türkiye Türkleri kadar diğer Türkler de mesul medeniyetleri cihetinden merbutturlar? Tarihin bin senelik devrinde bu kabilelerin coğrafi ve siyasi meseleleri ayrı ayrı olduğu halde bir ipe sapa bağlanmış bir dilleri bir de yazıları olmuştur. Bu kabilelerden birisinin eski yazımızı bırakıp da yeni yazı kabul etmesi bu birlik bağının zayıflaması mucib olacaktır. Bunun için Türkçe Latin harflerinin kabul edilmesini milli vahdet millet birliği nokta nazarından mazur buluruz. Bir makinedeki motoru değiştirmek her ne kadar teknik mesele ise de alfabeği değiştirmek teknik mesele değildir. Milli bir meseledir” (Yeni Yazı, 1925: 9).

Türk milletleri arasında ortak kültür oluşturmak için geçmiş değerleri korumanın öneminden bahseden Yeni Yazı; ilim, sanayii, felsefe, kültür alanındaki gelişmelerin özü koruyarak benimsenmesi, uygun olmayanların benimsenmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Türk milletlerinin bu gelişmeleri beraber takip ettiği ve milli kimliğe zarar vermeden kabul ettiği müddetçe Türk birliğinin korunacağı ifade edilmiştir:

“Türk milleti ayrı bir millet müstakil olarak yaşamaya hakkı olduğunu bütün dünyaya tasdik ettirmiştir. Şimdi ayrı millet müstakil olarak yaşamak ne demektir? Müstakil yaşamak demek bir milletin yazısını, dilini, sanayi nefisesini muhafaza ederek tarihini gösterdiği yollara sadık kalarak haricden gelen medeni, ilmi ve fikri cereyanları kendi milli muahedesinde (antlaşma) hazmederek ileriye doğru gitmesi demektir. Bunun için milletin dili, sanayi nefisesi, yeni muamelelerimizdeki üslubu azat milletin mukaddesatı olarak ilan edileli ve bunlara katiyen dokunmamalıdır. Hariçten gelen bütün mazi fikri, ilmi ve felsefi cereyanları bu dairenin içerisine sokmaya çalışmalı milletin hususiyetini benliğini tamamen muhafaza etmelidir. Bunun için bin senelik mazisi olan milli ananemize dahil olan Arap alfabesinin esası bozmadan ıslah ederek ikinci taraftarlarının propagandalarına aldanmadan dilimizi, sanayi nefisimizi ve yazımızı Türklük dairesinde Türki ettirmeliyiz” (Yeni Yazı, 1924: 9).

Latin Alfabesinin Batılılaşmaya Katkısı

Arap alfabesi ile Arap kültüründen yapılan tercümelerle edinilmiş bilgilerin eskidiği, Latin alfabesine geçilmesi ile Yunan ve Latin lisanlarından ilim, fen ve sanayi alanında gelişmeye sevk edeceği dile getirilmiştir.

“Latin harflerini kabul etmekle şarkın eskimiş ve yıpranmış milletlerinin hali hazır medeniyeti için Arap da milli olmayan dünya görüşlerine veda eylemek ve milli esaslara iptina edecek yeni bir dünya görüşü ihyası için lazım gelen ihzarı işlere başlıyoruz. Garp milletlerinin eski Yunan ve Latin lisanlarından aldıkları beynelminel ilmi, fenni, sanayi ıslahatları Türkçeleştirilmesi şarttır” (Yeni Yazı, 1924, s. 9).

Arap harfli Türkçeyi öğrenmek zor olduğundan halkın büyük kısmı eğitim olsa da okuma yazma bilmediğini, çocukların Latin harflerini daha kolay okuyacaklarını ifade eden Yeni Yazı bu sayede Avrupa medeniyet seviyesine ilerlenebileceğini ifade etmiştir:

“Esasen Türk halkının büyük bir kısmı maalesef okuyup yazma bilmediği için Latin harflerinin kabulü ile memlekette hiçbir suretle bir “ademi turan” husula

(oluşma) gelmeyecektir. Çocuklarımız Latin harflerini şüphesiz Arap harflerinden daha kolay öğreneceklerdir. Bilhassa Avrupa ile aramızdaki teknik farkı az bir zamanda doldurmak için Avrupa'nın maddi medeniyet hakkında yazılmış belli başlı yüzlerce eserlerini Türkçemize nakle mecbur kaldığımız bu günlerde Avrupalılarla ne gibi müşterek vasıtalarca ve medeniyet anasına muhtaç olduğumuzun çok değil istikbale çevirmemiz lazım geldiğine kaniyiz" (Yeni Yazı, 1925: 9).

Türk Lisanının Geliştirilmesi ve Zenginleşmesi

Arap ve Acem alfabeleri sadece dil üzerinde değil Türk kültürüne de vermiş olduğu tahribat "Arap ve Acem din, lisan ve ananelerinin bu harflerin yardımıyla Türklüğe ne kadar fena tesirler yaptıklarını ve bizi milliyetimizden ne kadar uzaklaştırdıklarını artık gözlerimizi açıp görmeliyiz" sözleriyle ifade edilmiştir (Yeni Yazı, 1925: 9).

Yeni Yazı, Türkçenin doğru kullanımı için dil uzmanlarının "Türk Dil Kamusu" oluşturulması gereğini şu sözlerle dile getirmiştir:

"O vakit Türk lisanı mütehasıslarının teşkil edeceği bir dil akademisinin yapacağı Türk Dil Kamusu herkes için müracaat edilecek bir hazine olarak eline kalemi alan kendisine edip veya şair süsü veren Arap babları kahramanları da bu muzır rolü oynamayacaklardır. Biz artık Türk idare, edebiyat, ilim ve fen adamlarının teşvik ettiği veya göz yumduğu bu hataların lisan ve milliyetimize reva gördüğü bu haksızlıkların üstüne bir çizgi çekerek işte buraya kadar ilerisi yoktur demek azmindeyiz" (Yeni Yazı, 1925: 3).

Latin harflerine geçilmesine muhalif yazar ve gazeteciler dilimizde olan ancak Latin harflerinde karşılığı bulunmayan harfler olduğunu ileri sürmüştür. Yeni Yazı, bu konuyu detaylı bir şekilde açıklayarak ihtiyaç duyulan harflerin Latin alfabelerinden üretebileceğini Batı dillerinden örnekler vererek açıklamıştır:

"Latin harflerinin kabulü aleyhtarı olanlar bilhassa şu iki noktada itirazlarını yükseltmek istiyorlar: 1. Arap ve Acem lisanlarından mal edindiğimiz (ş, se, sa), (te, tı), (da, zı), (za, zı, ze, zal), (he, ha, hı) harflerinin dahil olduğu kelimeleri Latin harflerini kabul etsek de yazarken bu harflerin hakkını vermek için Latin harfleri kâfi gelmeyecek ve başka alfabelerden muhtelif harfler alacağımız veyahut kendimiz birtakım şekiller icad edeceğiz. O halde bugün kullandığımız Arap harflerini değiştirmekte ne fayda var? Cevap: Bahusus (ş, sad, sı) şeklinde ve aslına nazaran muhtelif surette telaffuz edilmesi lazım gelen harfler varsa da biz konuşurken

hakikat halde bu harfler arasında hiçbir fark yapmıyoruz”
(Yeni Yazı, 1925: 3).

Yeni Yazı, eksik kalacak harflerin karşılığında Türkçe Latin harflerinden aynı telaffuza sahip harflerin kullanılacağı ve Arap harfli Türkçede olmayan sesli harfleri kullanmak sureti ile bir sorun yaşanmayacağını ifade etmiştir:

“Bundan başka Avrupa’nın en medeni milletlerinin lisanları bile birbirlerinden ayrı olarak Latince kelimeler almışlar ve misal Latince hakikat: veritas kelimesini Fransızlar La Verite Almanlar Die Wahrheit şeklinde mal edinmişlerdir. Bundan anlaşılıyor ki lisanlarını tedvin hususunda eski Latin ve Yunan kelimelerini alan milletler aldıkları kelimelere derhal milli marka (damga) larını kesmişlerdir. Bizde olduğu gibi çekinmemiş hazmedilmemiş yemek halinde lisan muadeletlerine (denklik) taşımamışlardır. Diğer bir misal: telefon kelimesini Fransız telephone, Almanlar telefon şeklinde yazıyorlar. Bu kelime eski Yunanca da ph ile yazıldığı halde bir Alman kendi alfabesi icabı olarak f ile yazmaktan katiyen çekinmiyor. Binaeyley hakikatte aynı surette telaffuz ettiğimiz muhtelif şekillerdeki Arap harflerini misal (he, ha, hı) harflerini h şeklinde icra edip bu harflerin bundan böyle Türkçe şekli budur diyebiliriz. Ce, ha, şe, se, da; ze, za, zı ile mi yazılıyordu? Meselesi ortadan kalkar. Bunlar ise ancak teknik ve pratik birçok kıymetleri haiz Latin harfleri ile kabuldür.” (Yeni Yazı, 1925: 7)

Matbaacılıkta Yaşanan Zorluklar

Arap harfleri ile yazılmış eserler matbaa aşamasında harflerin alt ve üstünde yer alan şekiller sebebi ile hem daha masraflı hem de zahmetli olduğu Yeni Yazı’da ifade edilmiştir. Arap harflerinin Türklerin dini ve milli lisanı olmadığı için de tüm bu zahmete katlanmanın gereksiz olduğu ifade edilmiştir:

“Kitaplar, gazeteler ve resmi muhaberelerin kafesi ya matbaa veyahut yazı makineleri ve ustasıyla yazılır. Herhangi bir matbaaya girsen veyahut bir yazı makinesi başına otursak derhal biçare Fenikelilerin bu icadının bugün artık gayri kabul istimal olduğunu kani oluruz... Harfleri bir satırda bir büyüklükte ve hepsinin ya etki veya şekilli olmasını isteriz. Aksi takdirde matbaa işleri güçleşir harfler çabucak kırılır. Tabii masrafı birkaç misli artar. Mesela matbaacılıkta b, s, ş gibi alt ve üstünde noktaları olan harfler birkaç defa kullandıktan sonra kırılır ve atılırlar. Üstün, esre, ötre gibi işaretler ise Çin yazı alametleri ve mısır hiyeroglifleri gibi istimleri meskul ve

tedarikleri bihali şeylerdir. Arap harfleriyle tabii edilmiş biraz Latin harfleriyle tab olunmasına nispetle üç defa daha fazlaya mal olur. Bundan maada mesela bir ton miktarında harfleri olan bir Arap harfleri matbaası aynı miktar harflere malik bir Latin harfleri matbaasından üç defa daha bihalidir ki bu da matbaacılıkta malum ve müslim meseledir. Arap alfabesi bizim Türklerin milli alfabesi olmadığı gibi dini alfabesi değil. Çünkü dini İslam resulü Mehmed Selim ne Arap ne Latin harflerini yazabiliyordu” (Yeni Yazı, 1925: 13).

Edebiyat, Sanat, Kültür, Matbaa

Yeni Yazı, Latin harflerine geçilmesi ile beraber Batı kültür, sanat, edebiyat ile kurulacak münasebet sayesinde Osmanlı kültüründe de değişimin kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir. Bu münasebetin sağlanması için Batı ile ilişki kurulması gereğini savunmuştur aksi takdirde Batı ve Arap kültürünün etkisi altında milli özelliklerini kaybetmiş bir medeniyet olunacağını ifade etmiştir: “

Alfabe milli musiki ve milli edebiyat meseleleri ayrı ayrı hal edilebilecek müstakil birer mesele değil belki büyük millet meselesini milliyetin tefrişatının ne olduğunu yukarıdaki suale milliyeti tahlil etmeden kati bir cevap vermek mümkün değildir. Bunun için biz Türkler bu meseleye cevap vermeden evvel Türk milliyetinin ne tarzda anlaşılması lazım geldiğini ve milletimizin istikbali hakkında ne yolda düşündüğünü açık bir suretle beyan etmeliyiz. Milliyette iki konsept vardır. Bunlardan bir meclisi milliyeti etmek bütün Türkiyat maziye ve medeniyeti milletin ananesine uydurarak yapmak ikincisi ise milliyeyi küçülecek bir ile başka milletlerde frakları mümkün olduğu kadar çabuk bitirerek milletin kozmopolitan bir Arap olmasına çalışmaktır” (Yeni Yazı, 1925: 9).

Latin harflerinin Osmanlı’da eğitim, sosyal, ticaret, sanayii, askeri, hukuk alanlarına sağlayacağı faydalardan tüm yazılarında bahseden Yeni Yazı bu faydaları maddeler halinde şu şekilde sıralamıştır:

“1.Türkçemizin yazılması ve öğrenilmesi kolaylaşacak cahil halk ve çocuklarımız bu suretle çabuk okuyup yazabilecektir.

2.Türk dilini söylendiği gibi yazacak ve her sözü yanlışsız ve yalın bir surette okuyabileceğiz.

3. Arap ve Acem kelimelerini yeni harflerle yazılması Türkçe kelimelere nispetle güç olacağından bu gibi kelimeler lisanımızdan günden güne uzaklaşacaktır.

4. Türkçe eserlerini ecnebi milletlerine kolaylık ile okutmak lisanı kolaylıkla öğretebilmek muhtaç olduğumuz beynelmilel ve ecnebi ilim ve fen ıslahatlarının Türkçede bilhassa doğru olarak istimal edebilmek mümkün olacaktır.

5. Yeni harfler matbaa işlerini hem kolaylaştıracaktır.

6. Ticaret muharebesini yazı makinesi ile tahmini mümkün olacak ve herhangi yazı makinesi Türkçemizde kullanılabilir.

7. Latin adetlerinin ticaret sanayi ve ilim alanında oynadığı mühim rivalden büyük istifade edeceğiz.

8. Herhangi bir ecnebi memlekette Türkçe eserleri tabettirebilmek mümkün olacaktır.

9. Muhtelif Türk ayanları şivesinde yazılmış eserler her bir Türk tarafından okunabilecek ve bu suretle birbirimize her gün biraz daha yaklaşacağız” (Yeni Yazı, 1925: 6-7).

Latin harfli Türkçe ile Batı dillerine ait eserlerin çevrilmesi kolaylaşarak Türk, kültür, sanat dünyasına kazandırılması Yeni Yazı’da vurgulanmıştır. Arap kültürüne ait ilim ve sanat eserlerinin günün şartlarını karşılamadığı ve Batı dünyasının takip edilmesi ile Türkiye Cumhuriyeti’nin sadece sanayi ve fen alanlarında değil resim, heykel, müzik, edebiyat alanlarında da ilerleme kaydedeceği dergide belirtilmiştir. Aynı zamanda matbaa faaliyetlerinin kolaylaşmasıyla gazete okuma oranının artacağı ve halkın bilinçleneceği de ifade edilmiştir.

Sonuç

İslamiyet’in kabulü ile Arap harflerine geçen Türk devletlerinde yaşanan sorunlar dönemin aydın ve yazarları tarafından tartışılmıştır. Azerbaycan ve Osmanlı Devleti’nde XIX. yüzyıldan sonra özellikle okur yazar oranının düşük olması, eğitimden beklentilerin karşılanmaması sebepleri ile tartışma konusu olmuştur.

Arap harfli Türkçe kullanımına yönelik eleştiriler getirilmiş, devlet adamlarına teklifler sunulsa da ilk önemli adımlar konunun basında gündeme gelmesi ile atılmıştır. Cumhuriyet’in ilanı ile Harf Devrimi tartışmaları artmış konu ile ilgili gazeteci, yazar, siyasi liderler ve dönemi fikir adamlarından açıklamalar basında yer almıştır.

Bu süreçte Latin harfli Türkçe alfabesinin kabul edilmesine destek vermek maksadı ile Berlin’de Turan Cemiyeti’ne bağlı Yeni Yazı Birliği tarafından Yeni Yazı dergisi neşredilmiştir. Sadece 1 sayı yayımlanan dergi neden Latin harflerinin kabul edilmesi gerektiği konusunda makalelere yer vermiştir. İsimsiz veya mahlas kullanılarak yazılan makalelerde Latin alfabesine geçildiğinde ilim, kültür, siyaset, sanat, eğitim hayatında

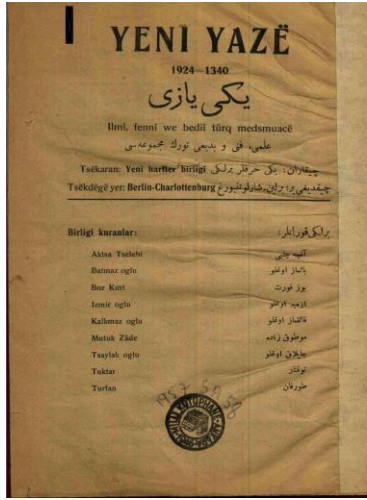
yaşanacak ilerlemelerden bahsetmiştir. Yeni Yazı, Latin harflerini desteklemek üzere yurtdışında çıkarılmış tek yayının olması bakımından basın tarihinde önemli bir faaliyettir.

KAYNAKÇA

- Akbarova, E. (2023). XX. yüzyılın başlarında Azerbaycan'da alfabe tartışmaları. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 481-191.
- Ayyaz (1924). Yeni alfabelerin faydaları. *Yeni Yazı*.
- Baykara, H. (1966). *Azerbaycan'da yenileşme hareketleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Berkes, N. (2010). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bozkurt (1924). Turana armağan. *Yeni Yazı*.
- Çaylakoğlu (1924). Cevaplarım. *Yeni Yazı*, 9-11.
- Ergin, M. (1997). *Üniversiteler için Türk dili*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Giritli, İ. (1978). *Gazeteciliğin bazı ilke ve sorunları*. İstanbul: İ.İ.T.İ. Akademisi Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları.
- Heyet-i Tahririye (1924). İlk ve son kullandığımız eski Türk Arap alfabesi. *Yeni Yazı*.
- İshaki (1924). Latin elifbası mı Arap elifbası mı? *Yeni Yazı*, 7-9.
- İzmiroğlu (1924). Yeni elifbamız. *Yeni Yazı*, 6-7.
- Karabekir, K. (1923). Latin harfini kabul edemeyiz. *Hakimiyet-i Milliye*, 2.
- Kılıç, F. (2019). Azerbaycan'ın Latin alfabesine geçişinin Türkiye'deki alfabe tartışmalarına etkisi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 35(100), 479-504.
- Köprülü, F. (1926). Harf meselesi. *Milli Mecmua*, 1206-1207.
- Qasımlı, M. (2006). *Azerbaycan Türklerinin milli mücadele tarihi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Resmî Gazete. (1928, 3 Kasım) *Yeni Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkındaki kanun*.
- Şentürk, A. (2012). Harf inkılâbının yapılışı ve uygulanışında basının rolü, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (26) 27-44.
- Şimşir, B. (2008). *Türk yazı devrimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tuktar (1924). Ben neden Latin harfleri taraftarıyım? *Yeni Yazı*, 11-15.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1981). *Atatürk ve harf devrimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yeni Yazı* (1924). İlk söz. 2-5.

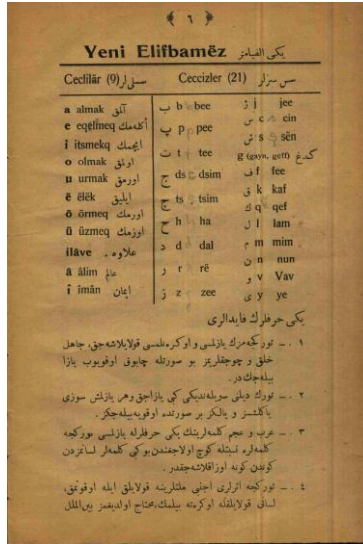
Ekler

Ek 1.

1924, Yeni Yazı dergisi

Ek 2.

1924, Yeni Yazı dergisi

Extended Summary

The issue of switching to Latin letters in Azerbaijan and the Ottoman Empire dates back to the 19th century. It has been a matter of debate since the beginning of the century. Azerbaijan, which uses the Köktürk, Uyghur and Arabic alphabets respectively, became the first state to use the Latin alphabet among Muslim Turks by using Arabic and Latin letters together between 1922 and 1940. Azerbaijan was converted to the all-Latin alphabet on June 1, 1932,

as a result of the efforts made. In Turkey, all Latin letters were switched to on November 1, 1928, within the scope of the Republican revolution. In our study, after giving a brief history of the alphabet revolution, support and opposition views for the alphabet revolution are presented. The alphabet revolution made a splash in the international press as well as in the domestic press. For this purpose, in our research, the intellectual structure of the "New Yazı" magazine, which was published only in one issue by the Yeni Yazı Union affiliated with the Turan Society in Berlin, in order to support the alphabet revolution, was examined and its intellectual structure was revealed. The magazine, which has an important place in the history of the press as it is the only publication published abroad to support only Latin letters, encouraged the public to learn the new letters by explaining why the new letters should be accepted.

The problems experienced in the Turkish states that switched to Arabic letters with the acceptance of Islam were discussed by the intellectuals and writers of the period. 19th century in Azerbaijan and the Ottoman Empire. After the 19th century, it has become a subject of debate, especially due to the low literacy rate and the failure to meet expectations from education.

Although criticisms were made about the use of Turkish with Arabic letters and proposals were made to statesmen, the first important steps were taken when the issue was brought to the agenda in the press. With the proclamation of the Republic, discussions on the Alphabet Revolution increased and statements about the issue from journalists, writers, political leaders and periodical intellectuals appeared in the press. The alphabet revolutions in Azerbaijan refers to a series of changes in Azerbaijani writing system throughout the 20th century. These changes were primarily motivated by political, cultural and ideological factors, reflecting the country's shifting alignments and national identity.

In this process, the Yeni Yazı magazine was published by the Yeni Yazı Union affiliated with the Turan Society in Berlin, in order to support the adoption of the Turkish alphabet with Latin letters. The magazine, which was published in only one issue, included articles on why Latin letters should be accepted. In articles written anonymously or using a pseudonym, he talked about the advances that would be experienced in science, culture, politics, art and education when the Latin alphabet was adopted. Yeni Yazı is an important activity in the history of the press as it is the only publication published abroad to support the Latin alphabet.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir. / Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.